

egyik – talán műhelynek használt – házból egy nagyobb méretű, feltehetően fazekas célokat szolgáló kemence került elő. Ettől eltekintve, a házak között funkcionális különbséget nem tapasztaltunk, mindegyik egy helységből álló lakóháznak tűnik. A házak közelében gyakran találtunk külső kemencéket, amelyek rendszerint munkagödörrel vagy önállóan fordultak elő. Általában nagyobb méretűek voltak a belső kemencénél, feltehetően a mai „nyári konyhák” funkcióját töltötték be. A házak környezetéhez tárológödrök szintén hozzátartoztak, néhányat fogyasztásra szánt élelmiszerekkel együtt tártunk fel.

Előkerült a falunak két közkútja is. Átmérőjük 3 és 5 m széles volt, mindkettőt tölcészerűen mélyítették le, mélységük 4–5 m körül lehetett. Az egyikben szögletes alakú gerendákból ácsolt bélés volt, a másikban ennek nyomát nem észleltük, ellenben körülötte fakávára(?) és földémszerkezetre utaló nyomokat, benne pedig néhány szebb leletet, pl. mázas orsógombot, bronz csatvéget találtunk.

A lelőhelyen különböző méretű és irányú árkok rendszerét is megfigyelhettük. Egy részük a középkorban keletkezett, általában a házakat vették körül, feltehetően a hozzájuk tartozó portákat (telkeket) jelezték, míg a nagyobbak, minden bizonnyal védelmi célokat szolgáltak. A legnagyobbat, amely átlagban 120–150 cm mély és kb. ugyanilyen széles volt, több mint 170 m hosszan feltártuk, különböző részein teljes vagy részleges állati tetemeket (lovat, kutyát stb.) továbbá mezőgazdasági vasszerszámok (ásópapucs, borona, sarló, vaskés) töredékeit találtunk. A házak kis mérete, egyszerű technikája, szórt elhelyezkedése valamint szerény leletanyaga alapján átlagos méretű, falusias (mezőgazdasági) települést képzelünk el.

A kerámiaanyagban leginkább az Árpád-kor elejére jellemző típusok fordulnak elő, mint pl. a K-i szállásterületekről származó bordás nyakú edények, agyagbográcsok. A kerámia zömét azonban bekarcolt egyenes- vagy hullámvonalkötegekkel díszített, kézi korongon készült, fenékbélyeges, sötét színű, mázas, import edények alkották, amelyek főként a 10–12. sz. közötti időszakra keltezhetőek. Ezt támasztja alá egy III. Béla uralkodása alatt (1172–1196) kibocsátott pénzérme előkerülése is. A falu minden valószínűség szerint a tatárjárás előtti időszakban, a 13. sz. legelején szűnt meg, hirtelen felhagyására utaló nyomokat, pl. nagyobb értéket képviselő „hátrahagyott” tárgyakat vagy dűlásra, erőszakra utaló jeleket nem találtunk, lakói feltehetően fokozatosan, valamilyen gazdasági kényszer hatására vándoroltak más vidékre. A leletanyag az MNM Régészeti Tárának őskori, római és középkori gyűjteményeibe került.

Munkatársak: Tolnai Gergely régész; Kisjuhász Viktória, Beck Attila régészhallgatók; Mordovin Maxim, Czifra Szabolcs PhD hallgatók; Kiss Mária restaurátor.

ORAVECZ HARGITA

383. Tiszabó, Garahát

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) R

2006. június 8. és július 31. között megelőző feltárást végeztünk a 16. sz. lelőhelyen.

A lehumusztolt 7424 m²-en 13 régészeti objektumot tártunk fel: főként gödröket, illetve egy tűzhelyet. A szórványos telepjelenségek nem csak a magasabb par-ton, hanem a mélyen fekvő részeken is előkerültek.

A gödrök egy része tartalmazott csak korhatározó régészeti leletet, és ezáltal biztosan datálható. Egy gödörből csupán 2 zöldes patinájú csonttöredék került elő, egy másiktól pedig faszén. A többi gödör régészeti leletet egyáltalán nem tartalmazott.

A gödrök egy része kisméretű (1–1,6 m átmérőjű), majdnem szabályos kerek, csekély mélységű (átlagosan 15–20 cm). Két nagyméretű gödört is feltártunk (4,3×7,2 m; 3×6 m).

Említésre méltó még, hogy a nagyméretű 6. sz. objektum feltöltése két nagyobb fázisra tagolható. Egy gyorsabb feltöltődésre utaló, vékony réteget képző, barna, agyagos, kevert réteg mutatkozott a gödör legaljára telepedve (feltehetően egy nagyobb víz által történő be-mosódás következménye). Ezen a vékony rétegen található a 8. sz. elkülönített időszakos tűzhely, mely a gödör DNy-i falától indult és a gödör közepe fele enyhén lejtett. A tűzhely 3–4 cm vastag, élénkpiros színű, csak elvétve találtunk benne apró paticsrögöt, kis faszéndarabkát. Végül a tűzhelyet fedte, és egyben a gödör kitöltését adta egy vastag, fekete humuszos réteg. Az ebben található leletanyag intenzíven jelentkezett (kerámiatöredékek mellett egy obszidiánpenge is előkerült).

A keltezhető objektumok kivétel nélkül a java rézkori bodrogkeresztúri kultúrába tartoznak.

Munkatárs: Dávid Áron.

KERTÉSZ RÓBERT

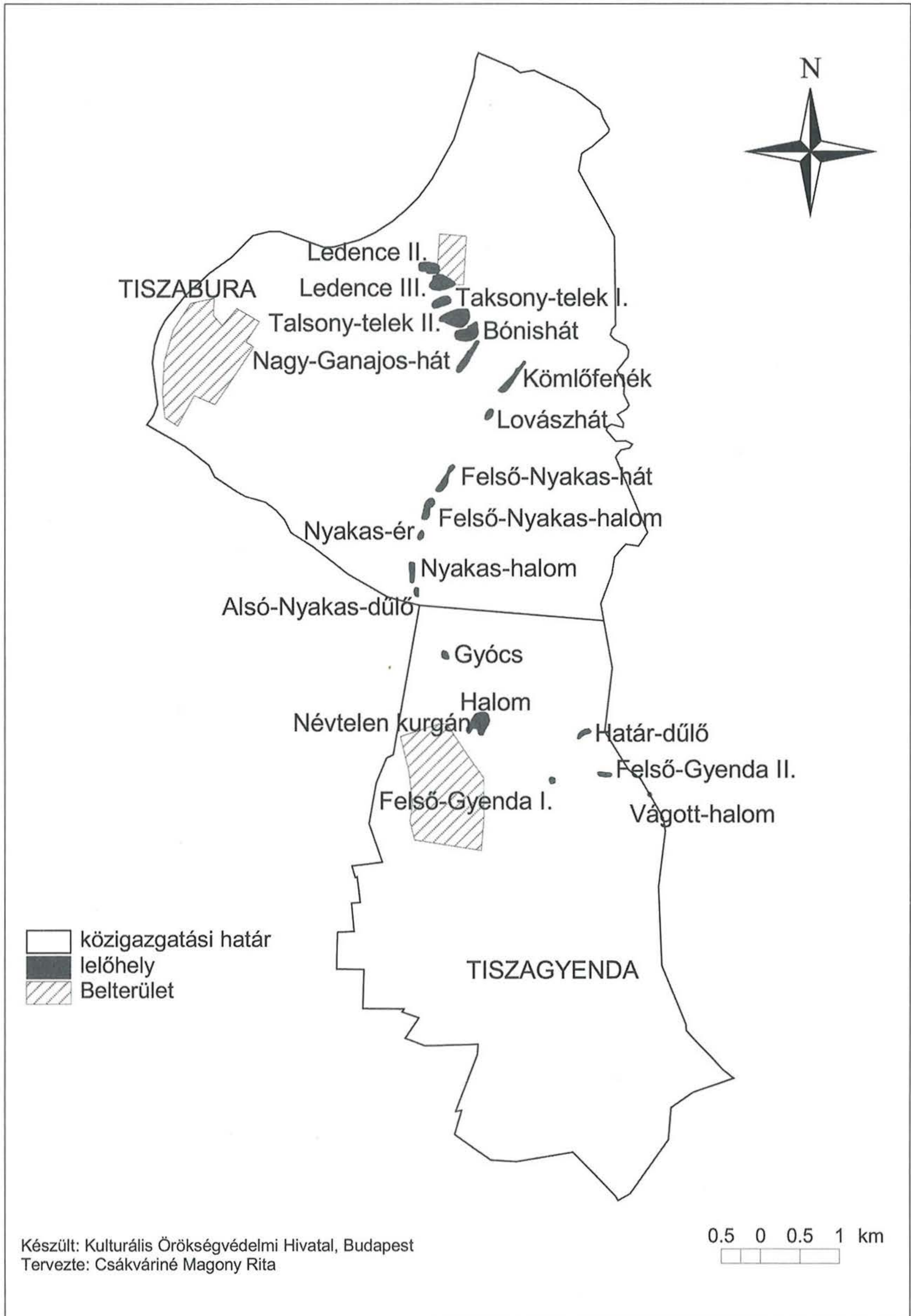
384. Tiszabura határa

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) U, R, B, Szk?, Sza, Ge
2006 márciusában és novemberében terepbejárást végeztünk a Vásárhelyi-tervhez tartozó Nagykunsági tározó területén. (Lásd a térképet a 299. oldalon!)

Alsó-Nyakas-dűlő (12. lh.): A Tiszagyenda–Tiszabura közötti földút Tiszagyendától É-ra egy hosszan húzódó, homokbuckás terület K-i szélén vezet végig. Az Alsó-Nyakas-dűlőben két kisebb, összefüggő homokos buckán szórványos, közelebről meg nem határozható őskori cserepeket gyűjtöttünk.

Bónishát (5. lh.): A Tiszagyenda–Abádszalók és az ebből leágazó pusztataksanyi műutak találkozásában található a Bónishát É-i vége, amely egyébként egy ÉK–DNy irányú, hosszan húzódó homokhát. A lelőhely a pusztataksanyi műútnál kezdődik és a csatorna déli partján egészen a Bónishátig tart, mélységben pedig kifut az abádszalóki műútig.

A hatalmas kiterjedésű lelőhelyen rendkívül intenzív mennyiségben gyűjtöttünk újkőkori AVK és szarmata

leleteket, valamint szórványosan néhány gepida-gyanús töredéket és szintén szórványos mennyiségben késő bronzkori (Gáva-kultúra) leleteket. A lelőhely legintenzívebb része a pusztataksonyi műút felé eső (K-i) fele, a leletek mennyisége Ny felé haladva valamelyest csökkent. A gyűjtött tárgyak között őrlőkőtöredékek, pattintott kőeszközök is voltak.

Felső-Nyakas-halom (9. lh.): A tározó Ny-i szegélyét alkotó homokdomb-vonulat jellegzetes, mesterséges kiemelkedése a Felső-Nyakas-halom. A halom egy hosszan elhúzódó, É-D irányú homokdomb É-i végében található. A tervezett üzemi út ennek a homokhátnak a szélét érinti csak, a halmot nem bolygatja. A felszín magas repcével sűrűn fedett, megfigyelésre alkalmatlan volt, leleteket nem találtunk. Maga a kurgán rendkívül szép, szinte érintetlen, szabályos formájú halom. Alapja ovális, kb. 70×50 m-es, relatív magassága 3–3,5 m. Oldala meredek, eredeti szabályos alakját láthatóan jól megőrizte. Tetején és északi lejtőjén gyümölcsfák állnak, déli lejtőjén mezőgazdasági művelés folyik.

Felső-Nyakas-hát (8. lh.): A Nyakas-ér K-i partján, a hosszan elnyúló, keskeny homokhát teljes területén gyűjtöttünk szórványos-átlagos mennyiségű szarmata és szórványos mennyiségű, közelebről meg nem határozható őskori cserepeket.

Kömlőfenék (18. lh.): Közvetlenül a Tiszabura–Abádszalók közti közúttól délre terül el a Kömlőfenék elnevezésű határrész, melynek Ny-i széle intenzív magaspárttal fut le a Taksonyi rét felé. A part ÉK–DNY irányú, a parttól kb. 100 m-re, a part teljes hosszában egy mélyen bevágódott földút húzódik. Itt, a földút és a part széle között hosszan elnyúló, nagyon intenzív lelőhelyet találtunk, melynek É-i fele az intenzívebb, D felé haladva a leletek sűrűsége csökkent, de még mindig az átlagos felett volt.

Nagy mennyiségű őskori (újkőkori, valószínűleg AVK) leletet, közte pattintott kovaeszközt és szarmata leletet találtunk. A cserepek között volt néhány gepida-gyanús töredék is (vagy késő szarmata–hun kori).

Lovászhát (7. lh.): Tiszaburától K-re a felszín szabályos ÉK–DNY irányú, hosszú homokháttal tagolt. Ezek legkeletibb széle a Lovász- vagy Lavászhát, melynek É-i végződése egy környezetéből jelentősen kiemelkedő ovális alapú domb, mely szabályos formája ellenére bizonyosan természetes eredetű. A domb ÉK-i végét ritkás erdő fedi, a fák között illegális bányászat nyomaival. Az erdővel borított terület erősen bolygatott, a gödrök és a fák között értékelhető régészeti jelenségekre nem lehet számítani. A domb déli felén, annak legmagasabb pontja környezetében a sarjadó vetésben szórványosan jellegtelen őskori cserepeket gyűjtöttünk, mindössze néhány darabot.

Nagy-Ganajos-hát (6. lh.): Tiszaburától K-re, a homokháttal szabdaltszerű területen, a csatornává alakított Ganajos-ér Ny-i partja a Nagy-Ganajos-hát. A dombház ÉK-i végét két kisebb, összefüggő magaslat alkotja, legészakabbi végét pedig levágja a Tiszabura–Abádszalók

közötti közút valamint az út mellett futó mély csatorna. A hosszan elnyúló homokháton szórványos-átlagos mennyiségben gyűjtöttünk apróra tört, közelebről meg nem határozható őskori cserepet és nagyobb mennyiségben törött embercsontot. Nem tudtuk megállapítani, hogy a temetőre utaló nyomok hogyan függenek össze az edénytöredékekkel, de itt valószínűleg település és temető egyaránt található.

Nyakas-ér (10. lh.): Az É–D irányú Nyakas-ér (ma V. számú mellékcsatorna) eredeti medrét csatornává alakították, melynek mindkét partját hosszabb-rövidebb homokos dombhátak szegélyezik. Ezeket a hátakon kerül kialakításra az üzemi út, mely teljes hosszában átszeli a lelőhelyet. A keskeny alapú, környezetéből mintegy 1–1,5 m-rel kiemelkedő természetesen dombocskán szórványos-átlagos mennyiségű késő bronzkori, a Gáva-kultúrába tartozó cserepeket gyűjtöttünk (jellegzetes, ún. kettős színű – kívül fényes fekete, belül vörös – töredékek).

Nyakas-halom (11. lh.): A Tiszagyenda–Tiszabura közötti földút Tiszagyendától É-ra egy hosszan húzódó, homokbuckás terület K-i szélén vezet végig. Az úttól Ny-ra, mintegy 100–150 m-re található a Nyakas-halom, egy szép, de formáját mára erősen elvesztett kurgán. Legmagasabb pontján háromszögletű pont található. A magassági pontot körbeszántják, ezért a halom legteteje lepusztult, szinte kalap formájú. A halom a szántás következtében ovális alapú lett, kb. 100×60 m kiterjedésű, relatív magassága 3–4 m. Az impozáns méretű halom mára erősen roncsolt. A halom lábánál hosszan elhúzódó, szórványos lelőhelyet találtunk, ahol közelebről meg nem határozható őskori cserepeket gyűjtöttünk.

Pusztataksony, Ledence I. (1. lh.): A ledencei erdőbe vezető földúttól É-ra, Pusztataksony szélső házaitól Ny-ra nagy kiterjedésű lelőhelyet figyeltünk meg. Déli szélét a földútnál határoztuk meg, mivel itt a felszín a földúttól, a mellette húzódó mély csatornától és bokrosbozótos sávtól erősen bolygatott volt. Északi határát nem tudtuk megállapítani, mert itt egy a Tisza gátjáig húzódó füves legelő kezdődik. Valószínűleg összefügg a Ledence II. elnevezésű lelőhellyel, a földút és árok csak az általunk meghúzott mesterséges határ közöttük. A lelőhelyen átlagos mennyiségben gyűjtöttünk őskori, újkőkori leleteket (díszített töredéket nem találtunk, így pontos korát nem tudtuk megállapítani), és egyetlen töredéket, ami talán rézkori lehet. A kerámia mellett egy fél orsógombot és nagyobb mennyiségű pattintott kova- és obszidiáneszközt, nyersanyagot is találtunk.

Pusztataksony, Ledence II. (2. lh.): A Pusztataksonyba vezető műút és a Ledence-laposi erdő között egy nagy kiterjedésű lelőhelyet találtunk. Északi szélét egy K–Ny irányú földútnál határoztuk meg, mivel itt a felszín a földúttól, a mellette húzódó mély csatornától és bokrosbozótos sávtól erősen bolygatott volt. A területen egy rendkívül intenzív újkőkori tiszai kultúrák lelőhelyet találtunk. A díszített töredékek mellett tucatnyi nagy-

méretű (öklömnyinél nagyobb) kova magkövet és hatalmas nyersanyagdarabokat, pattintott kova- és obszidián-eszközöket, pattintékokat, őrlőkötőredékeket találtunk. A magkőleletek páratlanul nagy száma kiemelt jelentőségű lelőhelyre utal. A felszínen szétszántott paticsosfoltokat (házhelyeket) figyeltünk meg.

Legkevesebb 2 helyen elszántott hamvasztásos sírt is megfigyeltünk, amelyet az előkerült töredékes kerámia (egy díszítetlen, töredékes bögre és egy urna füles hastöredéke) alapján a késő bronzkori halomsíros kultúrára datálunk. A szétszóródott cserepek között égett hamvakat figyeltünk meg. Ezért a területen nagy sírszámú temető előkerülése várható.

A lelőhelyen szórványosan szarmata cserepeket is találtunk.

Taksony-telek I. (3. lh.): A Pusztataksonyba vezető műúttól Ny-ra, a Taksony-telek II. elnevezésű lelőhelytől É-ra egy kisebb, környezetéből alig kiemelkedő, K-Ny irányban hosszan húzódó alacsony partosabb rész található. Ezen a területen szórványosan átlagos mennyiségű őskori, szarmata és bizonytalan gepida korú leleteket gyűjtöttünk.

Taksony-telek II. (4. lh.): A Pusztataksonyba vezető műúttól Ny-ra húzódó egykori csatorna – eredetileg természetes mélyedés – É-i partja. A nagy kiterjedésű lelőhelyen nagy mennyiségben gyűjtöttünk őskori (valószínűleg AVK) és szarmata cserepeket, néhány bizonytalan őskori, talán szkíta cserepet és bizonytalan, gepida-gyanús töredékeket. A cserepek mellett nagyméretű kova nyersanyagtömböt, pattintott kova- és obszidián-eszközöket, pattintékokat is találtunk. A lelőhely valószínűleg összefügg az 5. sz. lelőhellyel (Bónishát), de a betemetett csatorna eredetileg természetes határvonal is lehetett a két hasonló korú település között.

Munkatársak: Csányi Marietta, Hegedűs Gabriella, Kelemen Angéla, Kozma Károly, Raczkó Pál.

TÁRNOKI JUDIT

385. Tiszagyenda, Hármass halom

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) I

A lelőhelyen a tiszaroffi víztározó munkálataihoz kapcsolódóan végeztünk előzetes régészeti feltárást. Mintegy 800

m² felületet kutatóárok-rendszerrel vizsgáltunk, semmiféle régészeti objektumot nem találtunk, annak ellenére, hogy 1979-ben már folytattunk a területen feltárást. Ekkor mintegy 6–8 szarmata és gepida sír leletanyagát mentettük meg egy útépitéshez kapcsolódóan.²⁷ A gátépítéshez köthető előzetes vizsgálatok során 2006-ban geofizikai kutatások is folytak a területen, melyek eredményeként jól érzékelhető anomáliák is mutatkoztak, sőt egy öntött bronzcsat töredéke is előkerült a területről.

MADARAS LÁSZLÓ

386. Tiszagyenda, Morotvapart (Lak)

(Jász-Nagykun-Szolnok megye) Á, Kk, Kú

2006. szeptember 12. és november 30. között megelőző feltárást végeztünk a lelőhelyen (Tiszaroffi árapasztó tározó 15. sz. lh.). A feltárások előtt előzetes geodéziai felmérést, műszeres leletgyűjtést és geomágneses vizsgálatot folytattunk. Ezen előzetes munkák során találtuk meg a 63 darab egész ezüsttallérból és egy aranydukátból álló kincsleletet. Az érmek 25–30 cm mélységben voltak, a szántás egy 30×30 m nagyságú területen szórta szét azokat. A területen a középkor folyamán a Lak nevű falu helyezkedett el, amint azt dr. Bagi Gábor kandidátus történész megállapította.

A pénzeket 1617 és 1639 között verték, azoknak több mint felét II. Ferdinánd (1619–1637) magyar király és német-római császár bocsátotta ki, az arany is az ő verete. A kincsből megtalálható II. Mátyás (1608–1619) magyar király, Bethlen Gábor (1613–1629) erdélyi fejedelem, II. Gusztáv Adolf (1617–1632) svéd király, IV. Keresztély (1588–1648) dán király egy-egy verete, valamint szász és braunschweigi hercegi tallérok és a salzburgi érsekség több érméje is. (Lásd a kötet hátsó borítóját, valamint az illusztrációkat!)

A lelőhely területéből 8307 m² lehumuszolt felületen 280 régészeti objektumot dokumentáltunk, ezek közül 135 objektumot tártunk fel teljes egészében. Az előkerült régészeti jelenségek három korszak anyagát képezik.

²⁷ ArchÉrt 107 (1980) 250.